

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

530

שיחת רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • לך תשפ"ב

שאמנם כך הטבע, אבל הוא אוכל כי הוא חייב! מפני שהוא עבד והעבד חייב להיות בריא, כי כדי לקיים את העבדות צריך כוח, ולכן הוא חייב לאכול, ונמצא שכל אכילתו היא עבודה, והעבדות מחייבת את זה.

וכבר כתב כן הרמב"ם (הלכות דעות ג, א) בדבריו על המשנה (אבות ב, יב) "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", שאדם שכל מעשיו הם לשם שמים, ונקט הרמב"ם שם דוגמא על השינה, שאם אדם ישן וכוונתו לשם שמים, כי אם לא ישן הוא לא יוכל לקיים תרי"ג מצוות, ולכן העבדות מחייבת אותו לישון, אזי "נמצאת שינה שלו עבודת ברוך הוא", והיינו שהוא עובד השם עם השינה, ומקיים את העבדות גם בשנתו!

אבל אימתי זה נקרא 'עבדות' שהוא עובד השם עם השינה? בזמן שזוהי הסיבה אצלו, ולא רק 'כוונה', אלא 'סיבה', כלומר שהסיבה שהוא ישן, מה שמחייב ומכריח אותו לישון, זה מפני שהוא עבד והעבדות מחייבת אותו, ובוה הכל תלוי, מהו הדבר הגורם את המעשה, ולא רק מה האדם 'מתכוון' אלא מה 'הסיבה' אצלו, מה היא הסיבה המעוררת אותו למעשים האלה, האם הוא ישן סתם כי כך הטבע שהוא עייף ורוצה לישון, או שישן מפני שהוא חייב והעבדות מחייבת אותו בזה.

וכך הכוונה משנה את כל הערך של המעשים, שאם אינם מצד העבדות, אזי זה סתם מעשה פשוט, מעשה של הנאת הגוף ושל היצר הרע, וגם אם אין זה יצר הרע, מכל מקום אין לזה שום ערך וזו לא עבודה, אבל אם הכוונה והסיבה של המעשים היא מצד העבדות, אזי זו עבודה, וגם האכילה והשינה הם עבדות! הכל תלוי מה הסיבה של המעשים.

וכן אדם בעל משפחה שצריך לפרנס את משפחתו ולדאוג לכל צרכיהם, הרי זה חיוב, והוא מחויב בזה, ואמנם כך גם הטבע שאדם דואג למשפחתו, אבל זה גם חיוב, וזה טבע וגם חיוב, ונמצא שגם בשעה שעוסק בצרכי המשפחה זה גם עבדות, ומקיים בזה את חיוב העבדות.

ועל כגון זה אמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, שיעשה את כל הצרכים והחייבים המוטלים עליו לשם שמים, לשם קיום העבדות, ואמנם הוא גם מרחם על המשפחה ולכן הוא דואג להם, ויש בזה גם אהבת חסד, וזה גם כן דבר הכרחי שיהיה אהבת חסד, אבל זה חסד שהוא חייב לעשות! ומקיים בזה גם את חיוב העבדות.

ואמנם אין זה פשוט, וזוהי מדרגה, שעיקר הגורם למעשים יהיה העבדות זו מדרגה גדולה מאד שאינה פשוטה.

לימוד תורה מאהבה כמו בנים

וראיתי מכבר להגר"ח מוואלוז'ין ברוח חיים (אבות ב, א) שכתב "וידוע שמפאת התורה אנו מכונים בשם בנים, והשם ית"ש מגלה סודו כאב לבנו אהובו, והמצוות המה כצויו אדון לעבדו. ולכן אנו מבקשים בתפילה השיבנו אבינו לתורתך, ובעבודה אנו אומרים לשון מלך וקרבתו מלכנו לעבודתך וכו'." ודרך הצדיקים הממוצעים להיות בתורה כבן ובעבודה כעבד."

והיינו שאצל צדיקים ממוצעים לימוד התורה הוא מאהבה, בלי הרגשת עבדות, ולכן מזכירים על זה בתפילה לשון 'אבינו', השיבנו אבינו לתורתך, דהיינו מאהבה, כמו אב ובן, ואין זה בהרגשת עבדות, אלא מפני שנהנים והלימוד מעניין, כמו שכתוב (תהלים יט, יא) מתוקים מדבש ונופת צופים, ועוד כל מיני טעמים שהתורה נמשלה בהם, כגון יין, דבש וחלב, ומים כמו שאמרו (ב"ק יז, א) אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים, וכך הוא לימוד התורה, בלי הרגשה של עבדות, אבל עבודה היא עם הרגשה של עבדות, ולכן בזה מזכירים 'מלכנו' לעבודתך.

ונמצא שלא כל היום יש הרגשה של עבדות, כי כשעוסקים בתורה, כל אחד לפי כוחו כמה שהוא יכול, בזמן שהוא עוסק בתורה הוא כמו בן.

ובנפש החיים (ד, א) הביא מדברי הרא"ש בנדרים דף ס"ב על מה שאמרו "עשה דברים לשם פעלים ודבר בהם לשמם", ופירש בזה הרא"ש: עשה דברים לשם פעלים - לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו, ודבר בהן לשמן - כל דיבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופליפל וכו', עכ"ל.

והיינו שפירש, שכאשר אדם עושה 'דברים' - מצוות ומעשים טובים, צריך לעשותם 'לשם פעלים', דהיינו לשם מי שנותן לו את הכוח לעשות [והיינו

עבדות בקיום המצוות, כיצד?

יש חיוב של עבודה, עבודת השם, כמו שכתוב (דברים יא, יג) לאהבה את השם אלוקיכם ולעבדו, בכל לבבכם ובכל נפשכם.

והיינו כי הרי יש חיוב תרי"ג מצוות, תורה ומעשים טובים וכל המצוות, אבל מצוה יכולה להיות גם לא כמו 'עבודה', ולא בהרגשת עבדות, כגון שאדם עושה את המצוה מפני שכדאי לו, כי הוא ירוויח בזה עולם הבא, וגם עולם הזה יכול להיות, וזה כדאי לו, ולכן הוא עושה את המצוה, וכי זו עבדות? הרי זו לא עבדות! ועבדות נקרא שעושה בתור עבד, שהוא מוכרח, כי יש אדון ואני העבד והעבדות מחייבת אותי, וזוהי הרגשה של עבדות, שאני לא הבעלים על עצמי, אלא יש בעלים עלי, יש אדון ואני העבד.

וזהו שאמרו בתחילת פרקי אבות (א, א) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו כעבדים וכו' שלא על מנת לקבל פרס, והיינו מפני שהעושה על מנת לקבל פרס, כבר אין זו עבדות, כי הוא עושה מפני שהוא מרוויח ומקבל פרס עבור מעשיו הטובים, ואמנם הוא מאמין שיש לו אדון ואינו כופר, והוא עושה דברים שהאדון יהיה מרוצה מהם, אבל כוונתו לקבל פרס ולהרוויח מהם, וזו לא עבדות! אדם שמאמין באמונה שלמה שיש שר עונש ועושה בשביל השכר - זו לא עבדות.

ועבדות נקרא לעשות מפני שאני חייב, לא 'בשבילי', אלא כי אני חייב! מפני שיש אדון ואני העבד, ומה שקנה עבד קנה רבו, ואני אינני הבעלים על עצמי, אלא יש אחד שהוא הבעלים עלי. זה נקרא עבדות.

כל הכוחות משועבדים לכבוד שמים

ובחובות הלבבות (שער עבודת האלוקים פ"ד) כתב שכל מעשים שאדם עושה, אין בהם דבר שהוא 'רשותי', אלא כל דבר הוא או מצוה או עבירה. או חיוב או איסור [כי אם הוא עושה דבר שיש בו צורך חיי זה מצוה, ואם יש במעשיו איזה דבר מיותר שלא לצורך זהו חטא ובטלה].

והיינו מפני שהאדם הוא עבד, וכולו משועבד לאדון, וכל הכוחות שיש לו אינם שייכים לו, ואינם כוחות שלו, אלא של האדון, והוא משועבד יותר מכל עבד רגיל, כי סתם עבד לאדון בשר ודם, רק חייב לעבוד את האדון מפני שהוא אדון, אבל הכוחות שיש לו הם כוחות שלו, ואילו האדם כלפי הקב"ה, אין לו שום כוחות שלו, אלא קיבל את כל כוחותיו מהקב"ה, והוא עבד כזה שכל הכוחות שיש לו הם מהאדון.

והרי לשם מה נתן הקב"ה את הכוחות לאדם? כדי שישתמש בהם לכבוד שמים! כמו שאמרו חז"ל בסוף פרקי אבות כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר (ישעיה מג, ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, וכל כוח שיש לאדם הוא בשביל כבוד שמים, ואם לא יעשה כבוד שמים לא מגיע לו כוח.

וכן כתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, ז) שיחשוב החוטא לעצמו "והנה הבורא נפח באפי נשמת חיים חכמת לב וטובת שכל להכירו וליראה מלפניו ולמשול בגוף וכל תולדותיו וכו' ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי ויהי בי הפך מזה למה לי חיים", כי אם האדם אינו עושה את מה שהוא חייב אזי 'למה לו חיים', ולא מגיע לו חיים, מפני שהחיים הם לכבוד שמים.

עבדות גם בצרכי הגוף והמשפחה

וגם כל צרכי הגוף, אינם 'רשותי', אלא אדם חייב בהם, כי בלעדיהם הוא לא יחזיק מעמד ולא יוכל לעבוד את השם, וכפי שכבר הזכרנו בעבר את דברי ספר החינוך (מצוה תפח) שגוף האדם זקוק לארבעה דברים והם: מזון, שינה, מנוחה, ושמחה, וכל הדברים האלו הם צרכי הגוף, כי בלי מזון הגוף לא מתקיים, וכן בלי שינה לא שייך, וצריך גם מנוחה חוץ מהשינה, וגם צריך שמחה ומצב רוח טוב, וכל זה האדם לא יוכל לתפקד.

והענין בכל הדברים האלו, שמן השמים נותנים לאדם מזון, ונותנים לו גם טבע של שינה, ומנוחה, ושמחה, שייך גם שמחה, המטרה בכל זה היא העבדות! שעל ידי זה יוכל לתפקד ולעבוד את השם.

ולכן זה לא 'רשותי', אלא הוא אוכל כי הוא חייב לאכול, והאכילה היא עבודה, שבוה הוא עובד את השם, ולא סתם מפני שמתחשק לאכול והוא רעב,

בהרגשה של עבודתו, אבל 'דבר בהם' – כשעוסקים ומדברים בדברי תורה, אזי הכוונה צריכה להיות 'לשמך', דהיינו לשם התורה, לשם דברי התורה עצמם, לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופולחן, ומבואר שלימוד התורה צריך להיות מתוך שזה מעניין ויש סקרנות מה הקושיא ומה התירוץ ומה ההלכה, מה אומר הרשב"א ומה אומר הרמב"ן, מה אומר רבא ומה אומר אביי ומה הסברות, זהו 'לשמך', וזהו העבודה בלימוד תורה!

העבודות והטהרה בעסק צרכי הגוף

והנה המסילת ישרים האריך בהרבה עניינים במידת הנקיות והטהרה, וכתב (בפרק ט"ז ופרק י"ז) כי טהרה שייכת גם במעשים הגופניים, לעשות את כל צרכי הגוף בכוונה לשם שמים, שבזה הופכים גם את צרכי הגוף לעבודת השם ולטהרה, וזהו הלשון שמצינו בדוד המלך שביקש (תהלים נא, יב) "לב טהור בְּרָא לי אלוקים", והיינו טהרת הלב, זה נקרא מידת הטהרה, שגם המעשים הגופניים יש בהם טהרה והם טהורים.

וזהו עבודה טהורה, עבודה שלמה, וכלשון שכתב המסילת ישרים בתחילת הספר "העבודה התמימה", שצרכי הגוף יהיו לשם שמים, לפי הצורך כמובן, ולא יותר ממה שצריך, אבל זה תלוי בכוונה, מה הסיבה הגורמת לזה, ואם הסיבה היא העבודה אזי זו המדרגה.

עבודות בשלמות – מאהבה וגם מיראה

והנה אם העבודות היא מיראה, מצד יראת העונש, כי יש גיהנום, אזי זה לא בשלמות, אלא צריכים שיהיה מאהבה, עבודה מאהבה.

ואמנם צריכים גם אהבה וגם יראה, וכפי שכבר הזכרנו בעבר מדברי הברטנורא על המשנה באבות (א, ב) הוּוּ כְעַבְדִּים הַמְשֻׁמְשִׁים אֶת הָרֵב שֶׁלֹא עַל מִנְת לִקְבֹּל פֶּרֶס וְיֵהי מוֹרָא שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם, והזכיר התנא את שני העניינים: הא' לעבוד שלא על מנת לקבל פרס, והיינו מאהבה, וב' ויהי מורא שמים עליכם, היינו יראה, כי צריך גם אהבה וגם יראה.

והביא בזה הברטנורא שם מדברי חז"ל (ירושלמי סוף ברכות) שאמרו "עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא. עבוד מיראה, שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט", והיינו שמצד אחד צריכים לעבוד מאהבה, מפני שנהנים מזה, מתוך אהבת עבודת השם, אך אם אדם יעשה רק מאהבה אזי יוכל להיות שאמנם באותו הרגע הוא יאהב, אבל אחר כך הוא כבר לא יאהב [או שיהיו דברים אחרים המושכים שאותם יאהב יותר] ואז כבר לא יעשה, ולכן בנוסף לאהבה צריך גם יראה, כי אז יידע שגם אם אינו אוהב הוא מוכרח לעשות, מצד היראה! ואם היה עושה רק מצד האהבה אזי אם היה קשה לו הוא לא היה עושה, אבל כשיש גם יראה אזי הוא מוכרח ואין לו ברירה.

ומצד שני אם היה עושה רק מיראה אזי היה עלול לבוא לידי שנאת המעשים, מפני שניה אותה בעל כרחו מיראה, ולכן צריך גם אהבה, שאז לא ישנא, כי אין אוהב שונא. אבל צריך גם יראה, כי בלי היראה היה עלול לבעוט ולא לעשות, ועל ידי היראה אין ירא בועט. לכן צריכים את שני הדברים, אהבה וגם יראה, והאחד בלי השני לא מספיק.

וכיצד עושים את זה? לכך יש את ספרי המוסר, שנותנים לאדם הבנה וידיעות והזכרה לחיים טובים ומאושרים, והמוסר אינו עושה עצבות ואינו מפחיד, אלא זה נותן לאדם שיהיה רגוע, עם הרגשה מאד נעימה, כידוע וכפי שכבר דיברנו הרבה פעמים, שספרי המוסר נותנים הרגשה טובה ונעימה מאד, וגם כל האווירה בבית נהיית אווירה נעימה מאד. ועל ידי לימוד המוסר משיגים את האהבה ואת היראה.

וכן מה שהזכרנו מדברי הרמב"ם, שאדם שכל מעשיו לשם שמים והולך לישון לשם שמים מפני שהוא חייב, הוא עובד השם בשנתו, גם בזה שייך יראה או אהבה, כי זו עבודה, עבודת השם, מפני שהוא חייב, והקב"ה מחייב אותו בזה, אבל האם זה מאהבה או מיראה? אלו הן שתי מדרגות, וצריכים את שתיהן, ובה תלוי שלמות המעשים.

עבודת התפילה – כדבר איש אל רעהו

יש עוד דבר בענין עבודת השם והוא התפילה. ובתפילה יש מדרגה גדולה מאד, וראיתי בעיני בעלי מדרגה כאלה, כמו שכתב המסילת ישרים בפרק י"ט, שירגיש האדם בתפילתו "שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אף על פי שאין עינו של אדם רואהו".

והנה שם "כי זהו היות קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאתו הוא מבקש, והוא יתייש מאזין לו, מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו".

ואכן ראיתי כאלה שמתפללים באופן כזה [ראה בהקדמה לספר הוד צבי לאבי רבינו יבלחטי"א: תפילותיו וברכותיו היו בשפה ברורה ובעניימה ובהתרגשות הלב, והיה נראה בתפילתו כמו שכתב בספר מסילת ישרים פרק י"ט שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך ונושא ונותן עמו וכו'].

וזהו מדרגה של אמונה, שיש כזו בהירות האמונה, שמרגיש בתפילתו שהוא מדבר אל מישוה! והמסילת ישרים כתב שזה נגד החוש, וזו מדרגה קשה מאד שאינה פשוטה, אבל מי שהוא יבעל שכל נכון מרגיש כן, שהוא מדבר אל מישוה ששומע אותו ורוצה לשמוע אותו.

וכבר נאמר (תהלים פא, יא) "הרחב פיך ואמלאהו", כי הקב"ה רוצה שהאדם יבקש ממנו, ואמרו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"א ומדרש תהלים פ"ד) שמוֹלך בשר ודם אם מבקשים ממנו פעם אחת והוא לא רוצה לעשות את מה שמבקשים, אזי אם מבקשים עוד פעם הוא כועס, אבל הקב"ה אינו כן, אלא הרחב פיך ואמלאהו, תבקש עוד פעם, ומה שיותר תבקש – הקב"ה רוצה את זה וימלא משאלותיך. זהו הענין של תפילה.

וכל אלו הן מדרגות לא פשוטות, שצריכים סייעתא דשמיא לזכות להן, אבל אם לא עוסקים בזה בספרי המוסר לא שייך כלל להגיע לזה, ורק על ידי אתערותא דלתתא עם לימוד ספרי המוסר, אזי זוכים לסייעתא דשמיא להשיג את המדרגות האלה של עבודת, ויהי רצון שנוכח כלנו לסייעתא דשמיא להשיג את מדרגות העבודות.

הספד בהלוויית הגאון הגדול רבי אברהם ארלנגר זצ"ל בעל 'ברכת אברהם'

חז"ל אומרים (אבות ו, ט) שבשעת פטירתו של אדם אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד, רק תורה ומעשים טובים, זהו המלווה את האדם בעולם הבא, בחיי נצח. העולם הזה הוא רק חיי שעה, ואינו העיקר, ולא הוא תכלית האדם, אלא תכלית האדם זה העולם הבא וחיי נצח, ואז מלווין לו לאדם רק תורה ומעשים טובים.

הנפטר הגדול הגאון רבי אברהם זכרוננו לברכה, שזיכה את הרבים בכל כך הרבה תורה, הרבה דברי תורה, בספרים, בכתב ובעל פה, כבר הרבה שנים, כל דברי התורה האלה מלווים אותו, ואין לשער את הזכויות הגדולות שיש לו, זכויות של זיכוי הרבים בתורה, וכל התורה שלומדים המושפעים ממנו שייך לו, גם לאחר פטירתו, שהרי ממשיכים ללמוד את הספרים שלו, וזה כמו שהוא לומד ומחדש גם עכשיו.

ועוד אמרו חז"ל (קהלת רבה יב, יג) על הפסוק "סוף דבר הכל נשמע", סוף דבר, בסוף ימיו של האדם, לאחר פטירתו, הכל נשמע, הקב"ה אומר למלאכי השרת מה שומעים עליו, מה הבריות אומרות עליו, כשר היה, ירא שמים היה, והם שני עניינים: 'כשר' זה מידות טובות, בין אדם לחברו, וזהו דבר גדול מאד בין אדם לחברו בשלמות, וגם ירא שמים היה, בין אדם למקום, ואם כך הבריות אומרות עליו, מיד מיטתו פורחת באוויר.

אנחנו בטוחים, מה הבריות אומרות על רבי אברהם, הגאון רבי אברהם, כולם אומרים עליו ירא שמים היה, ובעל מידות טובות מיוחדות, ואלו הזכויות המרובות מלווים אותו לחיי נצח, לחיי העולם הבא שעליהם נאמר (ישעיה סד, ג) עיני לא ראתה אלוקים זולתך, והוא יהיה מליץ יושר על המשפחה שלו, ועל הידידים והמכרים, ועל כל כלל ישראל, ובלע המוות לנצח ומחה השם דמעה מעל כל פנים.

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית
מרת **עטל הניה ברוורמן** ע"ה
בת ר' שמעון בן ציון הי"ד
נלב"ע י"ב חשוון תשס"ג - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית
מרת **יהודית יטל יפה** ע"ה
בת ר' אברהם דב הכהן זצ"ל
נלב"ע י' חשוון תשע"ח - תנצב"ה

לעילוי נשמת
ר' **משה דב ריינר** ז"ל
ב"ר יוסף יהודה הלוי ז"ל
נלב"ע י"ג חשוון - תנצב"ה

לע"נ הרה"ח ר' **משה אליהו** ב"ר **יצחק קאופמן** ז"ל נלב"ע י"ג חשוון תשע"ב
נדבת בנו הגר"ח קאופמן שליט"א
י"ר ועד הישיבות בארץ ישראל